

РЕГІОНАЛЬНА ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Однією з характерних особливостей сучасного етапу розвитку економіки України є якісно нова роль регіонів, що базується на перерозподілі найважливіших повноважень, особливо повноважень щодо розширення прав та підвищення компетенції у вирішенні питань соціально-економічного розвитку.

Умови економічного зростання підприємств й організацій різних форм власності передбачають в умовах сьогодення різні підходи до пошуку й використання інвестицій у відповідності до економічних, політичних, соціальних цілей інвесторів і замовників.

Ці особливості повинні завжди враховуватись при формуванні інвестиційної політики в масштабі конкретного регіону.

На нашу думку, вихідним моментом розробки інвестиційної політики регіону повинно бути формування її критеріальної основи, визначення її цільової направленості, розробки механізму та структури управління інвестиційною сферою, укріплення економічної бази будівельного комплексу, формування й розвиток необхідного нормативно-правового забезпечення інвестиційної діяльності в даному регіоні.

Обґрунтування регіональної інвестиційної політики необхідно базувати на визначенні її економічної сутності, структури, форм здійснення й визначення можливостей ефективного інвестування відповідно до поставлених цілей. Розгляд цих питань і є **метою** даної статті.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, ефективність інвестиційної стратегії в загальному вигляді визначається загальноекономічною ефективністю з урахуванням соціального аспекту інвестиційної діяльності, оскільки підвищення її загальної економічної ефективності дозволяє збільшити значення соціального й економічного факторів у ході реалізації інвестиційної політики. У сучасних умовах забезпечення узгодження економічного й соціального блоків при здійсненні інвестиційної діяльності в рамках регіону входить до числа найбільш актуальних задач інвестиційної політики.

Необхідно підкреслити, що найважливішим фактором, що визначає можливість залучення фінансових ресурсів у будь-який регіон, є його інвестиційний клімат.

Інвестиційний клімат регіону складається з його об'єктивних можливостей: інвестиційного потенціалу, особливостей та умов діяльності інвестора, ступеня інвестиційного ризику. Ці три показники тісно пов'язані між собою. Практика попередніх років інвестування низки українських регіональних програм показує, що від'ємне значення одного з названих показників переводить регіон у ранг малопривабливих з точки зору інвестиційної діяльності й інтересів інвесторів.

Прикладом втрати регіоном інвестиційної привабливості можна навести Сумську область у період 1999-2004 років саме через високий рівень інвестиційного ризику, що відлякувало потенційних інвесторів.

Українське законодавство в принципі регулює можливості інвестування в ті чи інші сфери галузі, визначає порядок використання окремих факторів виробництва – складових інвестиційного потенціалу регіону.

На нашу думку, інвестиційний потенціал слід оцінювати за наступними основними параметрами:

1. Ресурсно-сировинний – визначається як середньозважена забезпеченість балансовими запасами основних видів природних ресурсів регіону.
2. Виробничий – сукупний результат господарської діяльності суб'єктів економічної діяльності в регіоні.
3. Споживчий – сукупна купівельна спроможність населення регіону.
4. Інфраструктурний – економіко-географічне положення регіону, його соціальна та інженерна й інфраструктурна облаштованість.
5. Інтелектуальний – наявність науково-дослідних та навчальних закладів, стан їх матеріально-технічної бази.
6. Інноваційний – рівень впровадження досягнень науково-технічного прогресу в регіоні.
7. Комерційний – рівень розвитку провідних структур ринкової економіки, особливо фінансово-банківських установ.

Особливе значення щодо інвестиційної привабливості регіону мають інвестиційні ризики, що можуть визначатися наступними аспектами:

8. Економічний ризик – характеризується тенденціями економічного розвитку регіону. Цей вид ризику може бути майновим і немайновим. У свою чергу, майновий ризик доцільно поділяти на фінансово-фіксований і комерційний.

Виходячи з досвіду фінансування об'єктів у Сумській області та ряді інших регіонів України, можна зробити наступний висновок.

Фінансово-фіксований ризик пов'язаний з абсолютним переважанням кредитних угод на короткі строки (за 1995-2004 роки в Сумській області від 92 до 71 %) та фіксованою плаваючою процентною ставкою, які фінансові інститути, що діють в даному регіоні, відповідно до діючої кредитної угоди можуть змінювати без узгодження з позичальником.

Відповідно, комерційний ризик пов'язаний, як правило, з непередбачуваністю застосування рівня закупівельних цін, зростанням витрат оборотності, втратами при збереженні та транспортуванні продукції.

9. Політичний ризик, на думку багатьох дослідників, характеризується поляризацією політичних поглядів населення, політиків, що проявляються в результаті виборів, соціологічних опитувань, при розгляді в парламенті конкретних економічних питань. Яскравим прикладом є розгляд в парламенті України питання щодо приватизації Криворіжсталі.

З нашої точки зору, цей ризик може визначитись за наступними напрямками господарсько-адміністративної діяльності регіону та держави в цілому:

- ризик націоналізації й експропріації об'єкта (майна) без адекватної компенсації;
 - ризик жорсткого трансферту, пов'язаного з можливим обмеженням при конвертації твердої валюти;
 - ризик розриву контрактів через дії влади регіону, у якому знаходиться компанія-контрагент;
 - ризик громадянського спротиву на території регіону, що розглядається.
10. Соціальний ризик. Основною його характеристикою доцільно вважати умови соціальної напруги в регіоні, що викликана низьким рівнем життя, несвоєчасною виплатою заробітної плати і пенсій, житловими та іншими проблемами.
11. Екологічний ризик найбільш повно характеризується умовами забруднення навколишнього середовища.
12. Кримінальний ризик, безумовно, характеризується рівнем злочинності в регіоні (з урахуванням тяжкості злочинів і ефективності роботи органів правопорядку регіонів щодо їх припинення).

Пропозиції щодо заходів вирішення проблеми

Основними інвесторами, які здійснюють вкладення власних, запозичених та залучених коштів у програму забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку регіону, на наш погляд, можуть бути наступні:

- установи, уповноважені відповідними державними органами, здійснювати управління державними правами цих організацій;
- організації й підприємства, підприємницькі об'єднання, громадські організації та юридичні особи всіх форм власності;
- спільні підприємства й організації;
- міжнародні організації;
- іноземні організації, іноземні юридичні особи;
- фізичні особи – громадяни України й інших держав.

Замовниками (забудовниками) можуть бути юридичні й фізичні особи, уповноважені інвесторами здійснювати реалізацію інвестиційних проектів щодо будівництва окремих об'єктів і комплексів, впровадження нових технологій.

Отже, інвестиції, необхідні для реалізації регіональних інвестиційних програм, можуть фінансуватись за рахунок коштів із різних джерел, включаючи:

- власні фінансові ресурси і кошти внутрішньогосподарських резервів інвестора: прибутки, амортизаційні відрахування, грошові накопичення й заощадження громадян і юридичних осіб;
- кошти, що виплачуються органами страхування у вигляді відшкодування витрат від аварій, стихійних та інших лих;
- залучення фінансових коштів інвесторів, одержаних від продажу акцій, пайових та інших внесків членів трудових колективів, громадян, юридичних осіб;
- фінансові кошти, що надходять шляхом централізації об'єднаннями (союзами) підприємств в установленому порядку;
- кошти позабюджетних фондів;
- кошти Державного бюджету, що надаються на безповоротній і поворотній основі, кошти регіональних бюджетів;
- кошти іноземних інвесторів.

Фінансування інвестиційних проектів може здійснюватись як за рахунок одного, так і за рахунок декількох джерел, що розглядаються в даній статті.

Таким чином, інвестиційна політика регіону повинна реалізовуватися насамперед шляхом розробки і виконання інвестиційних проектів, згрупованих у систему інвестиційних

програм, які формуються на основі розробки пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону з урахуванням можливостей формування фінансової бази реалізації інвестиційних проектів.

У загальному вигляді всі об'єкти інвестиційної програми доцільно розділити на дві групи:

- 1) об'єкти, що дозволяють одержати високу норму прибутку в процесі їх експлуатації на території даного регіону. Традиційними складовими прибутку від експлуатації цих об'єктів є: орендна плата від експлуатації об'єктів, що розглядаються, прибуток від експлуатації цих об'єктів, прибуток від реалізації на вільному ринку нерухомості, відсоток за іпотечні кредити, що надані й обслуговуються іпотечною компанією;
- 2) об'єкти з низькою рентабельністю й збиткові, але які мають високу соціальну значимість і необхідні для життєзабезпечення регіону або безпеки й обороноздатності держави.

Загальновідомо, що для будь-якого інвестора найважливішим є питання визначення форми власності майбутніх об'єктів. Це означає, що фінансове забезпечення інвестиційних програм повинно враховувати аспект створення майна різних форм власності, що відповідно вимагає залучення різних джерел покриття коштів, що вкладаються.

Інакше кажучи, питання визначення форм власності майбутніх об'єктів інвестиційної програми важливе для виявлення джерел і строків окупності витрат, що йдуть на проектування й будівництво об'єктів, які включені в дану програму.

Для оцінки фінансових можливостей регіонів необхідні відповідні розрахунки і спільна участь спеціалістів різного профілю в пошуках варіантів вирішення проблем розвитку держави та її регіонів.

Оцінка фінансового потенціалу регіону є важливим напрямком аналітичного дослідження його функціонування. Усі фінансові ресурси регіону можна поділити на декілька груп: ресурси, що формуються на території регіону та надходять зі сторони; ресурси, що залишаються в регіоні за напрямками використання, та ресурси, що вилучаються за межі території.

Необхідно констатувати, що як і раніше, зараз зберігається тенденція незначних вкладень коштів з боку іноземних партнерів в українську економіку. За статистичними даними, в 2004 р. вивіз вітчизняного капіталу за кордон більше, чим в 1,5 раза перевищив обсяг іноземних інвестицій.

На українському фінансовому ринку все ще не склалося нормальне конкурентне середовище. Комерційні банки, акумулюючи

вільні грошові ресурси і займаючись переважно вигідними фінансовими операціями, сьогодні, як правило, не зацікавлені у фінансуванні виробничих галузей, особливо у довгостроковому.

Але слід підкреслити, що за останній час в Україні докладаються певні зусилля щодо створення сприятливого інвестиційного клімату (в основному, завдяки прийняттю законодавчих рішень щодо звільнення від податків прибутку підприємств, що направляються на інвестиційні цілі), податкових пільг відносно поставок іноземного обладнання, проведення інвестиційних конкурсів за підтримки держави, створення гнучких форм регіональних інвестиційних фондів і ряд інших заходів.

Але цих заходів, з нашої точки зору, недостатньо для суттєвого підйому економіки держави і її регіонів. До цього часу не вирішено головне питання: як збільшити обсяги інвестицій у відповідних секторах господарства регіонів для досягнення прогресивних структурних перетворень і забезпечення ефективного економічного зростання в найближчі роки.

У зв'язку з цим, на нашу думку, необхідне значне підсилення ролі держави щодо регулювання ринку інвестицій, що дасть можливість здійснити поступовий перехід до створення економіки з переважною часткою обробної промисловості, конкурентоспроможною на світовому ринку, і домінуючою роллю високотехнологічних галузей. Як показує світовий досвід, напрями такого впливу різноманітні. Але найважливішим і вирішальним фактором на сьогодні виступає державна підтримка виробничих інвестицій. Одразу ж підкреслимо, що мається на увазі не вкладення прямих бюджетних ресурсів, точніше, не їх першочерговість.

Більш важливими для поповнення фінансових ресурсів держави і її регіонів є податкові й інші надходження від зовнішньоекономічної діяльності.

Значним резервом накопичення коштів сьогодні є кошти від переоцінки фондів з максимальним наближенням до їх реальної ринкової вартості й перегляд амортизаційних відрахувань. До сьогодні амортизація складала невелику частку у фінансуванні капіталовкладень. На жаль, це джерело сьогодні вкрай обмежене, бо скрутний фінансовий стан більшості промислових підприємств і цілих галузей (АПК) не дозволяє використати всі можливості цієї традиційної форми накопичень. Тому додатковою можливістю самофінансування інвестицій може бути прискорена амортизація виробничого обладнання, особливо нових виробництв та модернізованих підприємств.

У найближчій перспективі немає підстав розраховувати на значне нарощування інвестиційних ресурсів за рахунок зростання прибутків господарюючих суб'єктів. Це джерело інвестування може стати значним за умови суттєвого покращення фінансового стану підприємств, зміни на краще загальної економічної ситуації в державі й кожному регіоні.

Разом з тим, на нашу думку, регіони все ще недостатньо використовують таке важливе фінансове джерело, як грошові заощадження населення. Ці кошти, за умови державного захисту, можуть успішно використовуватись для фінансування будівництва особистого житла, об'єктів соціальної сфери через муніципальні запозичення та інші форми прямої участі населення в інвестуванні регіональної економіки. Про те, що мова йде не про такі вже й малі суми, говорить хоча б приклад Сумської області, де, незважаючи на ще невелику довіру до банків, заощадження населення зросли з 11,4 млн. грн. в 1995 р. до 375,4 млн. грн. в 2003 році.

Але ми вважаємо, що найбільш важливим джерелом фінансування великомасштабних промислових проектів і програм, роль якого й в подальшому зростатиме, є максимальне використання кредитно-грошових інструментів, зокрема, активних операцій з цінними паперами, особливо з довгостроковими державними і муніципальними облігаціями.

Значним джерелом фінансування виробничих інвестицій можуть стати внутрішні цільові запозичення. Джерелом їх погашення є майбутні доходи суб'єктів ринку.

Безумовно, у цих випадках державні органи управління (у т.ч. і регіональні) повинні дотримуватися однієї неодмінної умови: довгострокові державні (або ж регіональні) облігації не повинні випускатися для покриття бюджетного дефіциту. Інакше підвищиться рівень банківських відсотків і, як наслідок, нейтралізується ефект збільшення інвестицій.

Поряд з довгостроковими облігаційними запозиченнями вагомим джерелом фінансування інвестицій сьогодні можуть бути надходження від продажу майна малорентабельних або збиткових, у тому числі й недіючих підприємств.

Певним резервом фінансових коштів можуть бути також надходження від реалізації наступних заходів:

13. Утилізація надлишкового обладнання й реорганізація виробничої діяльності природних монополій. Але в цілому можливості одержання додаткових інвестицій в результаті регулювання фінансово неспроможних підприємств в даному секторі невеликі.

14. Регулювання капіталу в депресивних галузях, де потужності суттєво зменшаться після структурних перетворень. Це вугільна промисловість, частина легкої промисловості, нафтохімія й ряд підгалузей машинобудування, поліграфічної промисловості. Названі галузі потребують докорінних перетворень, які повинні проводитись в регламентованих законодавчих рамках.

Велике значення для регулювання депресивних виробництв, наприклад, може стати об'єднання фінансово неспроможних підприємств у компанії холдингового типу. Поряд з підтриманням мінімально прийнятної активності на галузевих ринках такі компанії прагнутимуть утилізації обладнання й згортання неефективних виробничих процесів у відповідності до розроблених програм.

У цілому ці заходи повинні відповідати головному завданню – максимальному розвитку вітчизняних виробництв щодо випуску необхідних товарів насамперед для внутрішнього ринку.

15. Особливу сферу представляє регулювання капіталу потенційно конкурентоспроможних підприємств високотехнологічних галузей промисловості: машинобудівної, фармацевтичної, авіабудівної та інших. Мається на увазі організація утилізації визначеної частини надлишкового обладнання, для чого необхідне розміщення державних контрактів на підприємствах цих галузей у рамках спеціальних або регіональних програм.

16. Реорганізація фінансово неспроможних малих підприємств через аукціони щодо їх розпродажу, що, у кінцевому рахунку, сприятиме поповненню інвестиційних ресурсів і створенню прошарку підприємців малого й середнього бізнесу.

Щодо державної підтримки підприємств, то її форми можуть бути різноманітними, але переважними серед них, на нашу думку, є:

- послаблення податкового тиску;
- надання пільг за митними тарифами активним інвесторам;
- регулювання фондового ринку у вигляді юридично закріплених норм і правил;
- стимулювання іноземних інвесторів шляхом фінансових та інших пільг. Стабільність відповідного законодавства й політики;
- вдосконалення механізму лізингу обладнання.

Висновки. Найважливішим фактором, що визначає оцінку ступеня розвитку будь-якого інвестиційного процесу й визначення інвестиційно-фінансового потенціалу регіону, є можливість залучення в інвестиційний оборот наявних фінансових ресурсів регіону, особливо інвестиційних можливостей місцевих банків й інших комерційних структур.

Слід наголосити, що сьогодні банківська система України сформувалась досить нерівномірно щодо регіонів. Головні офіси переважної частини банків розміщені в столиці та, частково, у найбільших промислових центрах. Більшість регіонів задовольняються наявністю філій та відділень цих банків, а тому й їх інвестиційна діяльність на місцях обмежена.

У той же час, принципово важливим є той факт, що багато українських приватних вкладників психологічно готові забезпечувати фінансування реконструкції галузей матеріального виробництва. Численні опитування серед банкірів і фінансистів, проведені в 2003-2004 роках, підтверджують їх готовність вкладати кошти у виробничі галузі. Це свідчить, що спекулятивний етап розвитку українського фінансового капіталу завершується (у будь-якому разі тут настав корінний перелом на користь здорової конкуренції).

Вважаємо, що в найближчий час для вітчизняних і закордонних інвесторів в Україні та її регіонах найбільш привабливими будуть, з одного боку, ті галузі господарства, які здатні дати максимально швидко окупність капіталовкладень, а з іншого – галузі, найбільш перспективні з точки зору науково-технічного прогресу, впровадження досягнень науки і техніки.

Але регіональні органи управління, за нашим глибоким переконанням, повинні займати місце приватних інвесторів (не покладаючись на інших) у тих галузях господарства регіону, де одержання високого рівня прибутку ускладнене або взагалі неможливе, особливо в галузях і на підприємствах, соціально важливих для регіону.

У зв'язку з обмеженістю вільних фінансових ресурсів, державна (регіональна) інвестиційна політика повинна носити селективний характер і передбачати наступні головні напрями її реалізації:

- стимулювання накопичення й формування інститутів, що сприяють підвищенню ефективності інвестицій;
- регулювання процесу згортання збиткових і неефективних виробництв (а не їх масова збанкрутілість);
- бюджетна підтримка галузей, що створюють систему життєзабезпечення регіону в цілому, у випадку погіршення їх фінансового стану через невивідність вкладень коштів у них для приватних (комерційних) інвесторів;
- державна підтримка проектів і виробництв, які здатні зберегти і розвивати науково-технічний потенціал регіону й України в цілому як основу конкурентоспроможності продукції підприємств і організацій на українському й закордонному ринках.

Список літератури

1. Бутко М.П., Білокур К.О. Фінансові ресурси регіону в умовах ринкової трансформації // Фінанси України. – 1998. – № 10. – С. 23-32.
2. Вахович І.М. Методика оцінки фінансового потенціалу регіону. Сучасні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів України. – Донецьк, 2002. – С. 257-264.
3. Государственное регулирование инвестиций. – М.: Наука, 2000. – 150 с.
4. Лисенко М.Д. Роль банківської системи в активізації інвестиційної діяльності // Вісник Харківського державного економічного університету. – 2001. – № 4. – С. 39-40.
5. Статистичний щорічник Сумської області за 2003 та 2004 роки.
6. Шульга А.В. Формы и методы привлечения финансового капитала в инвестиционную среду региона // Материалы Второй международной научно-практической конференции по вопросам Российско-Украинского экономического сотрудничества. – Москва: МП “Экономика”, 1999. – С. 256-278.

Отримано 02.11.2005

Мінченко М.В. Регіональна інвестиційна політика в умовах економічного зростання в Україні / М.В. Мінченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. – Суми: УАБС НБУ, 2006. - Т. 15. - С. 94–103.